

LA REPRESSIÓ FRANQUISTA A LA UNIVERSITAT ESPANYOLA¹

JAUME CLARET MIRANDA

RESUM

La tesi estudia la repressió a la universitat espanyola duta a terme pel règim encapçalat pel general Francisco Franco. Primer s'analitzen els esforços republicans per consolidar la democràcia a partir de l'educació, amb l'oposició de l'Església catòlica i les classes conservadores que veuen perillar el seu control i privilegis. La Guerra Civil (1936-1939) converteix la violència verbal en física i es desencadena una contundent repressió que en el cas del funcionariat —i el professorat particularment— es disfressa com a depuració professional. El mèrit acadèmic dóna pas al mèrit polític i s'inicia una purga política contra tot docent sospitós o no prou compromès. A diferència de la depuració republicana, defensiva i respectuosa amb la legalitat, la franquista escapça l'escalafó amb contundents i generalitzades sancions —assassinats, cessaments, empresonaments, trasllats, inhabilitacions i jubilacions forçoses. A més, la ciència queda sotmesa a la ideologia nacionalcatòlica i les vacants esdevenen botí de guerra per als addictes.

PARAULES CLAU

Franquisme, universitat, repressió, depuració i ensenyament.

ABSTRACT

This work studies the repression suffered by the Spanish university during the first years of Franco's dictatorship. First of all, the efforts of the Republican government to consolidate the democracy from the bases of the education are analyzed, together with the opposition exerted by both the Spanish Catholic Church and the conservative class, who feared about the loss of power and privileges. The Civil War (1936-1939) transforms the oral violence into physical violence and triggers the burst of a fierce repression, which in the particular case of teachers, is dressed-up as a professional deputation. Political merits and a political purge against any suspicious professor —or even against professors that are not enough engaged with the new regime— substitute the excellence in the academic records. Contrary to the republican deputation, which was defensive and respectful with the legacy effective, the Fran-

1. Tesi doctoral dirigida per Josep Fontana Lázaro, la qual fou defensada el 22 de desembre del 2004 a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra. El tribunal que la va jutjar estava format per Jaume Torras Elias (Universitat Pompeu Fabra), Borja de Riquer Permanyer (Universitat Autònoma de Barcelona), José Manuel Sánchez Ron (Universitat Autònoma de Madrid), Pedro Ruiz Torres (Universitat de València) i Conxita Mir Cucó (Universitat de Lleida), i li va atorgar la qualificació d'excel·lent *cum laude* per unanimitat.

coist depuration beheads the university roster with general and merciless punishments — murders, dismisses, imprisonments, transfers and forced retirements—. Moreover, science starts to be ruled by the national-catholic ideology and the available positions become booty for those who prove to be followers of the new regimen.

KEY WORDS

Francoism, university, repression, depuration and teaching.

L'ORIGEN DE LA RECERCA

A final de 1999, el que en aquell moment era rector de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), Enric Argullol, va encarregar a l'Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives (IUHJV) l'elaboració d'un cens dels docents de la Universitat de Barcelona (UB) republicana i autònoma bandejats pel primer franquisme amb la intenció de retre'ls homenatge. El professor Josep Fontana, en aquell moment director de l'IUHJV, em va plantejar la possibilitat d'encarregar-me de la recerca, ja que el període m'interessava i la investigació necessària per establir la nòmina era una bona oportunitat per introduir-se en la recerca arxivística i bibliogràfica de l'època.

Arran del meu estudi, el 2 d'abril de 2001 la UPF homenatjava els docents sancionats o apartats de la desapareguda UB autònoma i es donaven a conèixer els noms dels cent vint-i-dos depurats pel franquisme dels quals teníem en aquell moment constància documental. Posteriorment, el 10 de gener de 2002 aquesta investigació es convertia en treball de recerca que un tribunal format pels professors Borja de Riquer, Jaume Torras i Josep Fontana va qualificar amb la màxima puntuació. Amb petits canvis —els docents ja sumaven cent trenta-cinc—, l'any següent es publicava com a llibre amb el títol *La repressió franquista a la universitat catalana: La Universitat de Barcelona autònoma, de la Segona República al primer franquisme* (Vic, Eumo, 2003).

Ara ja com a tesi doctoral i com a llibre (*El atroz desmoche: La destrucción de la universidad española por el franquismo, 1936-1945*, Barcelona, Crítica, 2006), l'àmbit d'anàlisi s'ha ampliat a totes les universitats espanyoles per tal de conèixer una mica millor la repressió del primer franquisme tant contra científics i intel·lectuals com vers la mateixa institució universitària. Es tracta, doncs, d'investigar un període concret —entre 1936 i 1945, aproximadament—, una actuació determinada —la repressió— i un col·lectiu definit —els docents universitaris.

En els darrers anys, hem vist enriquir-se la bibliografia sobre la repressió franquista amb tota una sèrie d'obres que sovint a partir d'estudis locals, provincials o regionals han modificat la interpretació dominant fins aleshores. Actualment, podem assegurar que les versions franquistes o compensatòries —tant mal van fer uns com els altres— han estat desterrades de l'àmbit científic, tot i que no de l'àmbit popular o polític, com ho mostra l'èxit dels llibres de Pío Moa o les reticències a l'hora de recuperar la memòria republicana.

L'estudi sobre la repressió des del punt de vista quantitatiu es pot donar pràcticament per tancat arran del treball coordinat per Santos Juliá² sobre les víctimes de la Guerra Civil. Les xifres concretes patiran alguna variació, però els nombres globals caldria considerar-los com a definitius. Finalitzada —o gairebé— la recerca quantitativa, s'han desenvolupat la qualitativa i la interpretativa.

D'una banda, la violència ha passat a ser considerada com a quelcom fonamental i fundacionals del règim franquista. A més, s'ha afegit un nou element interpretatiu a aquesta repressió, més enllà de l'habitual consideració com a element de càstig pels desafectes i sotmetiment dels indecisos, la creació de consens entre els vencedors. S'ha vist que la purga i el terror d'estat necessita de la col·laboració activa de part de la societat que a canvi en rep beneficis i consolida el règim polític en vincular-hi els seus interessos.

No oblidem que la repressió era exercida pels mateixos companys. Així, per exemple, els catedràtics refugiats a Saragossa durant la guerra i procedents d'arreu de l'Estat escrivien el novembre de 1936 al general Francisco Franco per demanar-li que netegés «de antipatriotas y elementos revolucionarios el escalafón de catedráticos de Universidad, con lo cual se lograrán dos beneficios, el de depurar y el de ahorrar».

Dins d'aquest estudi més en profunditat de la repressió, també s'ha iniciat la recerca sobre els mecanismes concrets, entre els quals hi ha la depuració professional. Aquest procediment, de llenguatge administratiu, però de voluntat política, es va aplicar a una gran diversitat de col·lectius. Per als funcionaris, la depuració —positiva, és clar— va esdevenir un requisit previ per recuperar el lloc de treball o accedir a la funció pública.

La depuració professional va ser, a més, l'instrument triat pel franquisme per purgar els diferents nivells de l'ensenyament. En aquest àmbit, l'estudi capdavanter i més rellevant és, sens dubte, l'elaborat per Francisco Morente Valero, *La escuela y el Estado Nuevo. La depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*,³ centrat en l'àmbit de la primària. Arran d'aquest primer treball, han sorgit diverses monografies provincials o capítols dins obres més àmplies sobre la depuració de mestres que, a poc a poc, van cobrint tot el territori de l'Estat, encara que amb uns resultats acadèmics irregulars.

En canvi, la depuració del món universitari seguia sense comptar amb una obra de conjunt similar, i tot es reduïa a treballs parcials, centrats en alguna universitat, personatge concret o inclosos en àmbits més amplis sobre el món universitari, els exiliats o la repressió. D'entre els dotze centres que constituïen el mapa universitari espanyol de l'època (Barcelona, Granada, La Laguna, Madrid, Múrcia, Oviedo, Salamanca, Santiago, Saragossa, Sevilla —amb una Facultat de Medicina a Cadis—, València i Vallado-

2. Santos JULIÁ (coord.) (1999), *Víctimas de la guerra civil*, Madrid, Temas de Hoy.

3. Publicat el 1997 a Valladolid per Àmbito Ediciones, dins la col·lecció «Historia».

lid), la Universitat de València destacava per la qualitat dels estudis realitzats. L'impacte de l'assassinat del seu exrector, Joan B. Peset Aleixandre, ha facilitat una major recerca, amb la implicació directa per part de les autoritats acadèmiques que han incentivat els treballs i, fins i tot, han promogut la reedició facsímil del procés judicial.

Fins ara, la depuració universitària franquista era coneguda a grans trets. Se sabia que l'escalafó s'havia vist reduït d'uns sis-cents catedràtics entre actius i excedents abans de la guerra a poc més de tres-cents vuitanta el 1940. Se sabia que set rectors o exrectors s'havien hagut d'exiliar després de la Guerra Civil: Blas Cabrera Felipe, José Giral Pereira i José Gaos González Pola, de la Universitat de Madrid; Jaume Serra Hunter, August Pi i Sunyer i Pere Bosch Gimpera, de la Universitat de Barcelona, i José Puche Álvarez, de la Universitat de València. Però es desconeixia bona part del procés i la magnitud de la pèrdua.

Per dur a terme la meua recerca, els meus passos s'han dirigit principalment a l'Archivo General de la Administración (AGA) d'Alcalá de Henares on es custodien els expedients de la major part dels docents i on es pot trobar —de vegades— el corresponent expedient de depuració. La meua consulta va abastar també la correspondència i tota la documentació generada en la relació entre les universitats i les autoritats ministerials. En resum, vaig treballar amb els fons d'educació —republicans i franquistes—, de justícia i de governació. Sense la professionalitat del personal a càrrec d'aquest monumental arxiu, segur que la meua tasca s'hagués eternitzat.

Bona part d'aquests expedients han hagut de complementar-se amb la documentació conservada en els diferents arxius universitaris. Aquí la sort ha estat diversa, com diversos són tant l'estat de conservació com les facilitats donades a l'investigador. En general, però, les dificultats venien donades més pels sospitosos buits en certes carpetes i la manca d'una dotació pressupostària mínima per al seu manteniment, que no per l'actitud reticent dels funcionaris. La recerca arxivística s'ha completat a l'Arxiu de Pedro Sainz Rodríguez (APSR), dipositat a la Fundación Universitaria Española, al Centro de Investigación del Exilio Republicano Español (CIERE), a l'Arxiu de La Moncloa i a l'Arxiu del Jardí Botànic de Madrid.

Quant a les fonts bibliogràfiques, els fons de les universitats m'han estat de gran utilitat per recuperar referències locals i de l'època. També he fet llargues estades a la Biblioteca Nacional de Madrid i a les biblioteques de l'APSR, del CIERE, de la Residencia de Estudiantes i de la Fundació Uriach. Però, sobretot, he pogut disposar de la biblioteca de l'IUHJVV i del meravellós invent del préstec interbibliotecari. Tant les consultes als arxius com a les biblioteques s'han vist facilitades per la concessió de diversos ajuts per part de la UPF i de la Generalitat de Catalunya.

UNA REPÚBLICA DE PROFESSORS

La Segona República va ser sobretot una república de professors. Tant el republicanisme moderat com les esquerres espanyoles coincidiren en la necessitat de

disposar d'una autèntica i extensa escola estatal, primer pas per convertir en ciutadans una població formada fins aleshores per súbdits. La cultura i l'escola esdevingueren l'eina principal per a la regeneració, la difusió i l'arrelament dels ideals democràtics i republicans.

L'ús de l'escola com a element de nacionalització i de fonamentació de l'Estat era habitual a la resta de països europeus. L'especificitat espanyola es trobava en l'oposició de la totpoderosa Església catòlica. Aquesta futura xarxa pública, per tant, entrava en directa competència amb l'entramat religiós existent, ja que qualsevol avenç hauria de ser en detriment seu, més encara quan es proclamava la voluntat laïcitzadora dels nous governants.

Per a la República es tractava d'una qüestió de supervivència si volia consolidar el nou règim. Per a l'Església també, perquè l'ensenyament havia esdevingut la font indispensable de recursos econòmics i d'influència ideològica. Uns i altres compartien l'ambició monopolitzadora: «¿Quién que tuviera un instrumento de formación ciudadana tan eficaz como la escuela lo entregaría a sus enemigos?».

Aquest enfrontament va viciar les relacions entre ambdós poders, especialment arran de l'impuls laïcitzador. La República va arribar a prohibir que els ordes religiosos mantinguessin les seves gairebé 5.000 escoles i 300 instituts, amb el consegüent desgast polític i sense l'eficàcia prevista, ja que l'Església catòlica va mantenir el control dels centres a través de societats de palla.

Tanmateix, la *guerra escolar* no ha d'amagar-nos la rellevant tasca desenvolupada en l'àmbit educatiu. En el primer bienni de govern republicà va aprovar-se el pla quinquennal de construcció d'escoles. El resultat van ser 7.000 noves escoles durant els dos primers anys i, malgrat el procés involutiu durant el bienni posterior, 2.000 més els altres dos anys. De 1931 a 1936 es crearen 13.850 places, i 3.400 més entre 1934 i 1935. A més, va augmentar tant el nombre de professors, inspectors i escoles, com els sous dels docents. El 1931 es nomenaven 7.000 nous mestres i, segons xifres del Ministeri, es va passar de 35.680 el 1930 a 46.260 el 1933, mentre que els inspectors s'incrementaven de 212 a 382.

Les realitzacions de la Segona República en el camp de l'ensenyament contrasten i subratllen el desastre representat pel franquisme, però també suposen en elles mateixes un bagatge que cal reivindicar. El retrocés és evident, més encara quan considerem els pocs recursos disponibles i l'escàs marge temporal. Potser és hora de reivindicar aquest període i enterrar les interpretacions simplistes que pretenen reduir-lo a un simple preludi de la Guerra Civil i es limiten a fer lectures teleològiques cercant anuncis del posterior enfrontament militar. Malgrat les seves deficiències, les seves errades i el seu idealisme, aquest petit parèntesi democràtic constitueix l'únic referent històric modern de la nostra actual democràcia.

En l'àmbit educatiu, encara que la reforma republicana va centrar-se principalment en la primària, també incloïa projectes per a la resta de nivells educatius. Res-

pecte dels estudis universitaris, l'anhelada autonomia només es va concretar de manera experimental per a les facultats de Filosofia i Lletres de Madrid i Barcelona, el 15 de setembre de 1931. Posteriorment, aquesta autonomia va generalitzar-se per a tota la Universitat de Barcelona l'1 de juny de 1933 (*Gaceta*, 2 de juny).

La rellevància de la reforma transcendia l'àmbit local. D'una banda, es revelava com el model que els republicans aspiraven a estendre a la resta de centres, però de l'altra, personificava també els pitjors malsons de la dreta política i de bona part de la intel·lectualitat espanyola.

Aquesta especial preocupació dels governs de Manuel Azaña i del Front Popular per l'ensenyament i la cultura, així com la participació de gran nombre de docents en l'administració, el Parlament i els governs republicans, va engruixir la creença que identificava el professorat —de qualsevol nivell educatiu— amb la Segona República i amb les anomenades *ideas extranjerizantes*. L'apriorisme s'havia difós arreu entre els colpistes, i la *guerra escolar* no havia fet sinó ratificar-lo.

A l'empara d'aquest convenciment, va desenvolupar-se tota una línia de pensament extremadament radical que estigmatitzava els docents. El simplisme argumental oblidava el fet que a ambdós cantons podíem trobar membres de claustres i ateneus. Ja des del començament ens adonem de la falsedat sobre la presumpta arrel democràtica comuna a tota la intel·lectualitat espanyola. De nou, el maniqueisme que rodeja la Guerra Civil ha aconseguit incorporar acríticament a la memòria col·lectiva aquest prejudici. En realitat, no tots els docents van ser partidaris de la República, ni tots van ser depurats negativament. Això tampoc no els converteix automàticament en partidaris dels insurrectes, ni tampoc dilueix la duresa de la repressió, però sí que ajusta el relat històric a allò succeït.

La majoria de docents de primària, secundària i universitat donaren suport a la República, però també molts s'adheriren a l'aixecament —amb diferents graus d'entusiasme, tal com succeïa a l'altre cantó— i participaren en els diferents nivells de la naixent administració franquista. Tot i que es troben veritables convençuts, sovint l'adscripció depenia de situacions personals i geogràfiques.

Tanmateix, poc importava la veracitat de la generalització. Com recordava el mestre madrileny José Mena, la *intelectualidad* va esdevenir fins i tot una acusació punible. No per casualitat, en plena guerra, van editar-se llibres com ara *Los intelectuales y la tragedia española* o *Los causantes de la tragedia hispana. Un gran crimen de los intelectuales españoles*.

QUAN LA VIOLÈNCIA ES DESFERMA

Amb el fracàs del cop d'estat de 18 de juliol de 1936 i l'inici de la Guerra Civil, la violència verbal va donar pas a la violència física. Tots els claustres patiren modificacions importants, tant per les baixes provocades per la dispersió estival i la implicació en un o altre bàndol, com per l'adscripció provisional d'aquells a qui resultava

impossible retornar als seus centres originals. La participació de molts docents en tasques administratives i militars va facilitar el reagupament.

Finalment, la majoria de l'alumnat masculí —i fins i tot alguns professors— van ser cridats a files, els recursos van reconduir-se a objectius bèl·lics i la major part dels laboratoris també. De fet, els centres educatius superiors tancaren les seves portes i només realitzaren alguns cursets de caràcter patriòtic i habilitacions especials per donar sortida, per exemple, a les necessitats més urgents dels serveis mèdics.

Al llarg d'aquests primers mesos de guerra, va forjar-se un discurs barreja de conservadorisme corporativista, catolicisme ultraortodox, nacionalisme excoent i feixisme. És a dir, allò que ha estat batejat i conegut com a *nacionalcatolicisme* i que es complementava amb un odi profund vers la Segona República, els partits d'esquerres i la democràcia en general. La violència va passar a ser considerada com una mesura sanitària, i els discursos es farciren de referències higienistes, en què es deien coses com ara «la depuración ha hecho desaparecer de nuestra Universidad el dolor de sus miembros podridos, de los desertores en quienes no les interesaba de ella más que la nómina, o de los traidores que la utilizaban para encubrir con la noble prestancia de sus títulos los designios tenebrosos que mordían sus almas renegadas».

Les circumstàncies internacionals i econòmiques posteriors temperaren els objectius i la ideologia franquistes. Però, com que es tenia accés a les fonts originàries, als materials i a les declaracions sobre la base de les quals es prengueren les primeres decisions, tot plegat ens permet conèixer els propòsits reals inicials i mostrar el projecte contrarevolucionari preexistent en el bàndol insurgent. Són els documents d'aleshores els que mostren la voluntat d'extirpar, en paraules del màxim responsable de la política educativa franquista durant els primers mesos de la guerra, a «esos intelectuales, en primera línea, productores de la catástrofe. Por ser más inteligentes y cultos, son los más responsables».

Encara que numèricament la repressió franquista va centrar el seu objectiu en camperols, obrers, sindicalistes i militants d'esquerres, republicans i nacionalistes perifèrics, la violència desfermada contra els docents i intel·lectuals es revesteix d'una innegable importància qualitativa. Només pel que fa a catedràtics universitaris, tenim evidència documental de més de cent setanta sancions que anaven de la jubilació forçosa a l'expulsió, de la inhabilitació per exercir càrrecs al trasllat. A més, s'hi afegia la incertesa davant dels llargs processos de tramitació i de revisió, les sancions dictades per altres instàncies repressores, la indefensió, la presó, l'exili i l'assassinat.

La repressió franquista no va ser fruit d'incontrolats, ni limitada al període bèl·lic, sinó que va esdevenir un tret definitori i fou exercida amb plena consciència. Allò que no s'havia pogut aturar a les urnes, s'aturaria amb les armes. No es tractava d'una violència reactiva, sinó preventiva, com bé han documentat historiadors com

ara José María Lama: «En Zafra no hubo guerra; sólo represión y violencia. La guerra, como en otros muchos lugares de Extremadura y de España, sólo fue la excusa para exterminar a los ideológicamente contrarios».⁴

En aquest procés, l'Església catòlica espanyola —amb petites excepcions— va assumir el paper de col·laboradora necessària i va aportar tant el personal com la ideologia imprescindibles per posar en marxa una autèntica contrarevolució i una depuració brutal. Per a les noves autoritats acadèmiques, com ara el ministre d'Educación Nacional, José Ibáñez Martín, «el problema fundamental de la educación española pasava a ser: ¿Cómo podrá formar el alma del niño un Maestro que no sepa rezar?».

Tanmateix, tampoc no hem de caure en l'altre extrem i eximir la República de les seves responsabilitats. De fet, constituïria un flac favor camuflar els excessos comesos. La República també va depurar i aquesta repressió republicana evidència la intolerància i la tensió pròpies de la guerra i, al mateix temps, reforça el nostre qüestionament sobre la presumpta arrel democràtica de part de la intel·lectualitat espanyola.

La purga franquista va tenir un primer moment de violència extrema que va deixar certes àrees de les universitats espanyoles pràcticament buides. Per exemple fisiologia, ja que les dues grans escoles de fisiòlegs estaven encapçalades per Juan Negrín, a Madrid, i August Pi i Sunyer, a Barcelona, ambdós expulsats i exiliats. La depuració franquista s'iniciava amb la suspensió de tots els docents, els quals per recuperar la feina havien de sol·licitar el reingrés i iniciar la tramitació de la seva pròpia depuració.

Aquest odi a la intel·ligència no té equivalència en cap dels règims dictatorials contemporanis al franquista, ni tampoc troba justificació en la formalista depuració republicana. A diferència d'Itàlia, Portugal o Alemanya, aquí s'assassinava.

M'agradaria esmentar, almenys, com a petit homenatge, els noms d'aquests docents assassinats: el catedràtic i rector d'Oviedo Leopoldo García Alas Argüelles; el catedràtic i rector de Granada Salvador Vila Hernández; el catedràtic i exrector de València Joan Peset Aleixandre; els catedràtics de Granada Joaquín García Labella, Rafael García Duarte Salcedo i Jesús Yoldi Bereau, i el vicerector José Polanco Romero; el catedràtic de Valladolid Arturo Pérez Martín, i l'auxiliar Federico Landrove López; el catedràtic de Salamanca Casto Prieto Millán, i els auxiliars Julio Pérez Martín i Julio Sánchez Salcedo, i els catedràtics de Saragossa Francisco Aranda Millán, José Carlos Herrera i Augusto Muniesa Belenguer, i el germà d'aquest últim, l'auxiliar José María Muniesa Belenguer. A més, hi ha diverses morts no suficientment aclarides, com ara les dels auxiliars de Madrid Manuel Calvelo López, Francisco Pérez Carballo i Luis Rufilanchas Salcedo, i la de l'auxiliar de Sevilla Rafael Calbo Cua-

4. José María LAMA (2005), *La amargura de la memoria: República y guerra civil en Zafra (1931-1936)*, Badajoz, Diputación de Badajoz.

drado, entre d'altres. I, finalment, cal mencionar la mala sort del catedràtic de Madrid Julián Besteiro Fernández, mort al camp de concentració de Carmona, i del catedràtic i degà de medicina de Santiago de Compostel·la Luis Morillo Uña, empès al suïcidi.

Com bé resumia des del seu exili mexicà José Puche Álvarez, «lo que se perdió en la guerra no fue sólo un gobierno, sino toda una cultura».

LES CÀTEDRES COM A TRINXERES

Ben diferents, en canvi, eren les conseqüències per als professors compromesos amb els insurgents. El mèrit militar, el mèrit polític i el mèrit ideològic passaven per davant dels simples mèrits acadèmic i científic: «vienen nuestros estudiantes cubiertos por el polvo glorioso de heroicos combates, y al cambiar la espada por la pluma y las balas por los libros, saben que también es milicia el estudio, y que toda la cátedra es una trinchera, en la que se lucha para conquistar la verdad y para defenderla contra el error». Conseqüència lògica d'una concepció que valorava la guerra com una autèntica reconquesta.

La repressió, l'exili, el sotmetiment de la ciència a la política i la primacia del mèrit polític en l'accés a les càtedres agreujaren la precarietat universitària durant la postguerra. Des de les mateixes files franquistes, el vicerector de la Universitat de Madrid, Julio Palacios Martínez, descrivia amb cruïda la situació:

Son tantas las personas de valor científico que han traspuesto las fronteras de España, que la situación actual es verdaderamente desoladora y resulta agravada porque, gran número de elementos que por su escaso valor habían sido justamente postergados, se comportan como si la guerra no hubiese sido otra cosa que unas elecciones ganadas, y piensan que ha llegado la ocasión de ocupar todos los puestos que antes se hallaban en poder del adversario.

De la mà de les famoses *opusiciones* —neologisme nascut a partir de la creixent influència de l'Opus Dei— i del mèrit politicomilitar, es creava una universitat on la puresa ideològica era més rellevant que el mèrit acadèmic. La preeminència nacionalcatòlica i les classes de Formación del Espíritu Nacional havien de garantir, segons el ministre José Ibáñez Martín, un nou tipus d'estudiant patriota «sin que lo deforme y corrompa la soberbia científica». No es tractava de res excepcional, ja que el franquisme defensava obertament la segregació entre ensenyament i recerca, sotmetia el coneixement a la ideologia, promovia l'acostament a les potències de l'Eix i premiava la recerca aplicada per sobre de la teòrica.

Tot plegat esdevé encara més greu quan ens adonem que l'actual universitat espanyola és encara més filla del *atroz desmoche* franquista que de l'oblidada universitat republicana. Quan parlem de l'erm franquista sempre tenim presents tots aquells docents perduts, però oblidem que l'erm real i persistent el crearen sobretot

aquells professors que varen romandre a Espanya i ocuparen les vacants. No perquè tots fossin dolents, sinó perquè la ideologia passava per davant de la ciència i perquè disposaren de quaranta anys per perpetuar-se.

Evidentment, hi ha excepcions a aquesta desgraciada herència. Casos especials deguts a professors concrets que es mantingueren actius amb sancions menors, que aconseguiren fer revisar les condemnes, que retornaren de l'exili o que impartiren el seu coneixement des de fora de les aules oficials. Amb els anys, a més, la massificació va impedir mantenir el control estricte dels claustres i, a poc a poc, algunes càtedres s'airejaren, però en moltes altres l'herència segueix present.